

Edebiyat Tarihçiliğinin Üstadı Ord. Prof. Mehmet Fuad Köprülü ve Yenileşme Devri Türk Edebiyatı III

Kâzım YETİŞ*

Özet: Mehmet Fuad Köprülü, Yeni Lisan hareketine başlangıçta, adı başta olmak üzere, bazı noktalarda karşı çıkmıştır. Sonra gelen siyasî şartlar özellikle Türk tarihi, kültürü, edebiyatı alanındaki uyanışlar ve Türkçülük akımı, onu Millî Edebiyat anlayışı içine çekmiştir. Bu noktadan sonraki yazılarında artık Millî Edebiyat'ın teorisyeni gibidir. Bu anlayışa göre *Firak-ı Irak* başta olmak üzere pek çok manzum/mensur eserleri değerlendirmiştir. Bu tür yazılar onun sadece dönemin edebiyatı ile ilgili olmasını sağlamamıştır. Aynı zamanda bu yazılar onun geleceğin edebiyat tarihçisi olmasında etkili olmuştur. Değerlendirdiği eserleri yapı, kurgu, canlandırma ve dil bakımından incelemiştir. Bir bakıma bu yazıları ile dönemin nabzını tutmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Köprülü, Yeni Lisan, Millî Edebiyat, edebiyat ve toplum, Süleyman Nazif, Halide Edip, kadın ve erkek kahramanlar*

Master of Literature Historiography Ord. Professor Mehmet Fuad Köprülü and Renovation Period Turkish Literature III

Abstract: Mehmet Fuad Köprülü did not accepted some aspects of “Yeni Lisan” (New Language) movement; specially its name. He has been attracted to “Millî Edebiyat” (National Literature) as a result of some political factors such as awakening of Turkish history, culture, literature, pan-Turkism. Thus, he became a theoretician of National Literature. From this point, several verse/prose works has been evaluated for instance *Firak-ı Irak*. These writings have not only made him interested to literature of the era but also became influential in his future as a

*Prof. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, İstanbul/TÜRKİYE, kazimyetis@aydin.edu.tr

literary historian. While studying the literal works, he focused on structure, fiction, animation and language. In a sense, he observed the dynamics of the era through his writings.

Keywords: *Köprülü, Yeni Lisan, Millî Edebiyat, Literature and Society, Süleyman Nazif, Halide Edip, Heroes and Heroines*

Bundan evvelki yazılarımızda Köprülü'nün Namık Kemal ve Fikret nesli hakkındaki görüş ve değerlendirmelerini söz konusu etmiştik. Bu son yazımızda edebiyat tarihçimizin, Servet-i Fünun'dan sonra ve XX. yüzyılın başlarında gelişen edebiyat ve o dönemde edebî faaliyette bulunan edebiyatçılar, Yeni Lisan hareketi ve Millî Edebiyat hakkındaki görüşlerini ele alacağız ve hem konuyu hem seriyi tamamlayacağız. Hemen ifade edelim ki Köprülü çok sonraları aktüel dil meselelerine girecek (Yetiş, 1987: 98-109) fakat aktüel edebiyatla pek ilgilenmeyecektir. Öte yandan Köprülü'nün Fecr-i Âti beyannamesinin altında imzası bulunduğunu ifade edelim. Köprülü'nün bu dönemle özellikle Yeni Lisan, Millî Edebiyat ile ilgili yazıları daha evvel Ağâh Sırrı Levend (Ankara, 1972), Bilge Ercilasun (Ankara, 1995) tarafından söz konusu edilmiştir. Ayrıca Hasan Kolcu vezin tartışmaları sırasında Köprülü'nün yazılarını da söz konusu etti (Ankara, 1993). Yalnız bu sonuncusu bizim çerçevemizi aşmaktadır. Çünkü hece-aruz tartışması başlığımızla örtüşmez. Hacer Gülşen (İstanbul, 2005), yönetimimde hazırladığı doktora tezinde de Köprülü'nün konumuzla ilgili Millî Mücadele dönemindeki bazı yazılarını değerlendirdi. Köprülü hakkında önemli bir yazı yazar Rahmetli Ömer Faruk Akün de, onun Yeni Lisan hareketi ile ilgili yazılarını yorumladı (Ankara, 2003). Bu konuda Kadriye Yılmaz (İzmir, 2008) da Köprülü'nün edebiyat ve Millî edebiyat hakkındaki görüşlerini müstakilen ele aldı. Nihayet Oğuz Karaburgu (İstanbul, 2011) Köprülü'nün gözü ile Millî Edebiyatı inceledi. Dolayısıyla Köprülü'nün bu dönemdeki yazıları şu veya bu şekilde ele alınmıştır. Fakat adı geçen araştırmacılar maalesef tezlerine malzeme olarak bakmışlardır Köprülü'ye. Kabul etmek gerekir ki Akün'ün değerlendirmeleri belki de meseleyi en iyi izah eden bir yorumdur. Bunun için de bunu aşağıda vermek istiyoruz. Biz bu konuyu müstakil olarak burada ele almayı göze alamıyoruz. Evet, bizim konumuz doğrudan Köprülü'dür.

Köprülü gibi keskin zekâsı ve erken yaşta başlayan sosyolojik ihatası bulunan ve aynı zamanda şair birinin dönemin sosyal, kültürel ve edebiyat değişmelerine, hele tartışmalarına kayıtsız kalması beklenemezdi. Türk tenkit tarihinde Köprülü'ye elbette bir yer verilecektir. Belki ilerdeki bir çalışmada bu konuyu ele almak, Köprülü'yü dönemin şartları içine yerleştirmek imkânı buluruz.

Bilindiği gibi *Genç Kalemler* dergisinde yayımlanan “Yeni Lisan” makalesi yeni bir tartışmayı veya edebî akımı başlatır. Sonraki siyasî, kültürel şartlar bu hareketi yaşatır ama tartışma hep devam eder. Bunun için de konuya eğilenler bazı gerçekleri görmezden gelirler. Halbuki bu konudaki ilk yazılarında Köprülü, sonradan yapılacak bütün tartışmaların işaretini belki farkında olmayarak verir. Ama ne o günkü ve ne de daha sonraki tartışmacılar bunun farkına varırlar. Üstelik bu konuda çalışma yapan araştırmacılar da Akün hariç, bunu, görmezler. Unutmayalım ki Akün'ün yazısı bir ansiklopedi yazısıdır. Dolayısıyla çerçevesi dardır. Bunun için üzerinde çok durulmuş bu konuda yazmak veya konuşmak bütün tartışmaları değerlendirmek anlamına gelir. Böyle bir çalışmaya elbette bu makalenin ve yerin imkânı yoktur. Bu bakımdan burada sadece bazı noktalara dikkati çekeceğiz.

Köprülü, doğrudan adres belirtmese de “Yeni Lisan” dolayısıyla millî edebiyat meselesini irdelediği “Edebiyat-ı Milliye” yazısında “ ‘Edebiyat-ı milliye’ taraftarlarının bu terkip ile ne demek istediklerini, nasıl bir nokta-i nazar takip ettiklerini lâıykı ile bilmiyorum;... Edebiyat millî olmalı, bizde edebiyat-ı milliye yoktur” diyorlar dedikten sonra ırk ve edebiyat konularını batılı müelliflere dayanarak tartışır (Köprülü:1911, 4). Köprülü bu konudaki ikinci “Yeni Lisan” başlıklı yazısına ise şu cümlelerle girer: “Bu yeni lisan tabirini ilk işittiğim zaman, ondaki garabet beni hiç de mütehayyir etmemişti; “belki, demiştim, tefevvüz-i fikirlerini bütün âlem-i meskûn üzerinde tesis etmek isteyen Selânîk gençleri Volapük gibi, Esperanto gibi bir lisân-ı umumî vücuda getirmek fikrindedirler. Maatteessüf bu tahminimde yanılmışım; çünkü yeni lisanı ta'mîm maksadıyla neşrolunan mecmuaları okununca anladım ki bu “Yeni Lisan” denilen şey, şu bizim 600 seneden beri kullandığımız Türkçeden,

Sinan Paşa'nın, Mütercim Âsım'ın, Şinasi'nin Türkçesinden başka bir şey değildir; ve bu yeni lisanla yazdıklarını iddia eden gençler, hakikat-i hâlde Tevfik Fikret'in lisanında vücuda getirdiği teceddüt dairesinden, onun mıntıka-i nüfuzundan hâlâ kurtulamamışlardır..." (Köprülü: 1911, 365). Daha sonra lisan ilmine vukufunun olmadığını belirtir ve şöyle devam eder: "...tabîî bir mahsul olan lisanların üç beş kişinin keyfiyle meydana gelemeyeceğine, "yeni"lik sıfatı alabilecek derecede değişmeyeceğine kat'iyen eminim. Lisan üzerine icrâ-yı te'sîr eden, ona mecrâ-yı tekâmülünü çizen yegâne adamlar, büyük edipler, sanatkârdırlar (sanatkârlardır)". Bu anlayış muhakkak ki lisan ilminin ve toplum biliminin ortaya koyduğu gerçektir. Köprülü bununla da kalmaz, Mütercim Âsım'dan ve Şinasi'den beri dilimizin tarihî tekâmülünün bu noktada olduğunu vurgular. Hatta Nef'î'nin kasidelerini, Namık Kemal'in *Bârîka-i Zafer*'ini, Ziya Paşa'nın "Terci-i Bend"ini gençlerin *Rübâb-ı Şikeste*'yi anladıkları rahatlıkta anlayamadıklarını ekler. "Bugünkü nesilde her zamankinden daha vazıh bir şekil alan sadelik meselâ *Harap Mabetler*'de bütün güzelliği ile görünürken Veysî'ye doğru bir hareket-i rec'iyye icrasına kalkışmak tabîî kimsenin hatırına gelmeyecektir.

Ben kendi hesabıma, lisan sadeliğine, Nergisî'den müntakîl zannolunabilecek Acemenâ müfrit terkiplerin adem-i istimali lüzumuna, yeni bir ahenkten mahrum ve gayr-i me'nûs kelimelerin tamamıyla terk edilmesine taraftarım". Köprülü yazısının devamında *Aşk-ı Memnu* muharririnde ve Şahabettin Süleyman'da sık sık rastladığı "ağır ve fena ifadelere şiddetle muarız" olduğunu ekler. Ona göre "...fena kullanılmış, yerinde istimal olunmamış birkaç terkibi vesile ittihaz ederek, bazen hatta zaruri olarak kullanılması icap eden terkiplerin de lağvını istemeyi bî-ma'nâ bir hareket addediyorum" der. Köprülü, Yeni lisancılardan ifadenin terkipsiz daha güzel olduğunu düşünmelerine katılmaz. Ahenk gerektirdiğinde terkip yapılabilir. Bu konuda Servet-i Fünun yazar ve şairlerini hatırlatır. Aruz ve hece vezinlerinden ikincisinin terkipsiz yazmaya elverişli olduğunu belirtir. Verdiği örneklerle bazı kelime ve terkiplerin dilimizden atılmayacağını ifade eder. "Türklük ve Yeni Lisan" başlıklı yazısında Köprülü, bir lisanın gelişmesinin büyük sanatkârların elinde olacağını

vurgular ve şöyle devam eder:

“...Ahmet Haşim “Kenâr-ı âba dizilmiş, sükûn ile bekler” mısraını yazdıkça, Yeni Lisancılar ne kadar gürültü ederlerse etsinler, bu kelime kamus-ı beyanımıza dâhil demektir.. Ne vakit bu kelime büyük şairler tarafından terk edilirse, o zaman bizzarure kamus-ı beyanımızın haricine çıkar.” Köprülü, Yeni Lisan taraftarlarının Remy de Gourmont ve onun “Fransız Lisanının Bediiyyatı” kitabından sık sık bahsettiklerini ve onu şahit gösterdiklerini garip bulduğunu söyler. “Remy de Gourmont’un Fransız lisanı hakkındaki beyanatını bizim lisanımıza da tatbik kalkışmalarını, eski bir itiyada atfetmekte muztar kalıyorum: “İngiltere’de böyle imiş, biz de öyle yapalım” nakarat-ı kadîmesini hatırlatan bu yanlış, muzır telakkiye, hakayık-ı ilmiyyeyi rehber-i harekât ittihaz eden Selanik gençlerinde tesadüf etmek istemezdim. Her memleketin bünye-i içtimaiyyesi nasıl yekdiğerinden farklı ve bir yerde tatbik olunan şeylerin başka bir yerde tatbiki nasıl muhal ise, lisanlar ve bilhassa Türkçe ile Fransızca arasında da böyle bir fark-ı esasî bulunduğu muhakkaktır.” Köprülü yazısını şu görüşlerle tamamlar: “Lisanımız, mecrâ-yı tabiisini takiben daima sadeliğe doğru ilerlerken, ona şimdiden müfrit bir şekil vermek, iyi veya fena her ne olursa olsun 600 senelik bir mahsul-i içtimaî birkaç kişinin keyif ve hayaline göre tebdil-i mâhiyet ettirmek, bence mahz-ı hayaldir. İstikbalin lisanı, Çağatayca, Türkmençe kelimelerden ari olduğu kadar bî-lüzum u fâide elfâz-ı ecnebiyyeden de muarrâ olacaktır. Lisanımızın parlak bir istikbale namzet olduğuna ve o tekâmül-i tabiiyyeyi hiçbir şeyin ihlâl edemeyeceğine mutekidim. “Yeni lisan” cereyanı, sadeliğe doğru mütemadiyen ilerleyen lisanımızın bu husustaki hatvelerini biraz tesriden başka hiçbir netice husule getiremeyecek zannediyorum; ve işte bu nokta-i nazardan, bu yeni cereyanın vücuda gelmiş olmasını muarız, fakat samimi bir nazar-ı takdir ile temaşa etmekteyim.” (Köprülü: 1912, 579-582)

“Millî Edebiyat” başlıklı yazısına Köprülü, “İtiraf edelim ki uzun müddet hepimiz bu meseleyi yanlış, karışık hatta ters anladık” (s. 7) diyerek başlar ve “her edebiyat, kendisini vücuda getiren milletin ifadesi olmak itibariyle

“millî”dir (s. 8) hükmüne varır.¹ Bu çerçevede millî bir edebiyatın ne veya nasıl olduğu meselesini tartışır. Artık o bundan sonra Yeni Lisan makalesinde çerçevesi son derece dar ve kısır olan millî edebiyat anlayışının gerçek bir nazariyecisi olur. Bu çerçevede Norveç edebiyatı, temaşası, Rus edebiyatı ve romanı millîdir. “Ibsen’in tiyatroları şekil cihetiyle Fransız, İngiliz, Alman temaşa muharrirlerine ne kadar benzerse benzesin, zevk ve ruh itibariyle onlardan derhal ayrılır; tıpkı bunun gibi, Tolstoy’un yahut Gorki’nin romanları, hikâyeleri de, şekilce herhangi medenî bir millet romancısının eserlerin benzemekle beraber, ifade ettiği hayat ve aksettirdiği ruh itibariyle tamamıyla Rus’tur.” (s. 8-9) Ona göre aynı medeniyet dairesinde yaşayan, aynı sosyal yapıya sahip olan milletlerin edebiyatları aynı şekli veya tekniği kullanır. İngiliz, Fransız, Rus edebiyatında roman, küçük hikâyeye vardır. Bunların inşa tarzı Avrupa medeniyetine mensup bütün milletlerde aynı usullere tâbidir. Buna karşılık eserin ruhu, esası şahsîdir, millîdir. Dolayısıyla başka milletlerin

¹Köprülü, *Servet-i Fünun* dergisininin 1042. sayısında çıkan “Halk ve Edebiyat” (12 Mayıs 1327, s. 29 vd.) başlıklı yazısına şöyle başlar:” Diyorlar ki: Edebiyat cemiyetin ifadesidir. Nesg-i hayâtîsinin ruhi-milletten almayan âsâr-ı san’at, tıpkı köksüz bir çiçek gibi, mahkûm-ı fenâ olur...

“Felsefe-i San’at” müellifinin pek az bir cüz’-i hakikat ihtiva eden bu mütalaası, âsâr-ı san’atı sırf birer vesika-i tarihiye addedenler için makul görünseler bile, sanata bundan daha başka ve daha yüksek bir mahiyet atfedenler nazarında daima mübalağalı ve hatife-dârdır. Ulûm-ı tabiiyye mütehasıslarının “muhte tabak” namını verdikleri kaide-i esasiyyenin mevlûdât-ı fikriyyeye müfrit ve basit bir tarz-ı tatbiki demek olan bu tarz-ı telâkkiye “edebiyat-ı milliye” taraftarları büyük bir mâhiyet-i ilmiyye isnat ediyorlar; ve “Mademki, diyorlar, edebiyat cemiyetin ifadesidir; o halde her sanatkâr derununda yaşadığı cemiyetin hususiyât-ı ruhiyyesini, tahassusât-ı samimiyyesini terennüme mecburdur. Milletten hissiyatıyla kendi hisleri arasında derin bir uçurum bulunduracak sanatkârlar, eserlerinin-şerâit-i muhitîyye ile istinâs edemeyen bir nebat gibi-solup çürüdüğünü göreceklidir.”

Mahdut tarz-ı telâkkilerin tevlit ettiği müfrit tamimler sayesinde, her silsile-i hâdisâta bir mâhiyet-i kat’iyye vermek isteyenler bu basit tarz-ı muhâkeme ile iktifa edebilirler; ben kendi hesabıma, Taine’in nazariyat-ı san’atına bahsettiği şa’şaa-i ilmiyye karşı artık tamamıyla lakayd bulunduğum için, bu nazariyeyi biraz tetkik etmek, ve Edebiyat-ı Milliye taraftarlarının yanlış ve mütezelzil bir nokta-i isnâd intihap ettiklerini göstermek istiyorum”. Görülüyor ki Köprülü zaman içinde görüşlerini değiştirir. Bilge Ercilasun da Köprülü’nün fikirlerinin değiştiğini söyler: “*Genç Kalemler*’in yayımlanmasından bu yana geçen iki yıl, Fuad Bey’in fikirlerini değiştirmiştir. Bunun sebepleri, Ziya Gökalp’ın onu Selanik’e çağırarak görüşmesi ve Balkan Savaşı’nın felâketli sonucudur” (İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit, İstanbul, 2013, Dergâh Yayınları, s.132). Ömer Faruk Akün, değişmeyi, Köprülü’nün, Türk Derneği(1908), Türk Yurdu Cemiyeti(1911), Türk Ocağı(1912), Türk Bilgi Derneği(1914) gibi kuruluşlarla kurumlaşan Türkçü görüş ve düşünce ile buluşmasına, Ziya Gökalp’ın etkisiyle bu düşüncüyü bir ideal olarak benimseyen iktidar partisi İttihat ve Terakki’nin çevresine girmesine bağlar. (“Mehmed Fuad Köprülü” Mad., Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c.28, İstanbul, 2003, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 473)

edebî ürünlerinden ayrıdır. Köprülü konuyu bu noktada bırakmaz, sorulması muhtemel soruya karşılık son dönem edebiyatımızı da değerlendirir²:

“İşte bizim son nesil edebiyatının, Avrupa şekillerini tamamen almaya çalıştığı hâlde bir türlü millî bir mahiyet alamaması, Fransız edebiyatının soluk bir gölgesi olmasından, yani, hususî bir ruhu ve bariz bir şahsiyeti bulunmamasından ileri gelir: Eğer bizim son romancılarımız, son şairlerimiz garp tekniğini alırlarken Fransız maneviyetini de beraber getirmemiş olsalardı, bugünkü Türk romanı, yalnız isimleri Türk ismine tebdil edilmiş acemi bir Fransız romanı şekline girmezdi.” (s. 10-11)

Böylece okuyucunun gözü önünde millî edebiyat meselesi daha da derinlik kazanır. Aslında Köprülü konuya çok farklı bir noktadan da yaklaşır. Ona göre, millet kelimesinin anlamı bizde yeni yeni anlaşılmalıdır. Bilindiği gibi millet eskiden din anlamında idi. Bunun için “millî edebiyat” ihtiyacı duyulmamış, hatta bu kavramın ne demek olduğu bile kavranamamıştır. Şu hâlde millet yeni bir telâkki olduğu gibi millî edebiyat da öyle yeni bir anlayıştır. “...millet nasıl asrî bir cemiyet demekse “millî edebiyat” da “asrî edebiyat” yani millî şahsiyeti en yüksek derecede gösteren “ibdâî edebiyat” demektir.” (s. 11)

Bir anlamda millî edebiyat ile asrî edebiyat birleşir. Nitekim ona göre İslâmiyet’ten önceki dönemde ve İslâmî devrin ilk dönemlerinde hece vezni ile eserler/mersiyeler, destanlar, kahramanlık şiirleri okunuyor ve bunlar kopuz denilen saz ile çalınıyordu. Estetik zevk konusunda henüz muhtelif seviyeler teşekkül etmediği için herkes aynı nağmelerle ihtiyacını gideriyordu. Yalnız bu dönem edebiyatına “henüz bugünkü manasıyla bir millet teşekkül etmemiş olduğu için, “millî edebiyat”

² Bilindiği gibi Yeni Lisan makalesinde “Fikret ile Cenap cidden güzel fakat son derecede milliyetimize, hissimize, zevkimize muhalif Fransızca şiirler vücuda getirmişler. Faik Ali ikinci bir Abdülhak Hamit olmaya çabalamış, Halit Ziya Fransız romanlarını, hasseten Rene Maizeroy okuyarak sahife sahife nakle başlamış, hâsılı hiçbirisi esaslı ve mühim bir teceddüt gösterememişler, yalnız çalmışlar, çalmışlar, çalmışlar, eserlerinin isimlerini bile Fransızcadan aynen aşımışlar.

Amours defenes’ları, Perles Noires’ları bilmiyorsanız işte bu fenadır. Zira bir gün elinize Emile Bergarac imzalı bir kitap geçer ve isminin Lyre Brisee olduğunu hayretle görürseniz, o vakte kadar zihninizde büyüttüğünüz Fikret’in meşhur kitabına kendiliğinden bir isim bulamayarak şu ufacak terkibi bile Fransızcadan aşımaya mecbur kaldığına müteessir ve müteessif olursunuz” ([Ömer Seyfettin], Yeni Lisan, *Genç Kalemler*)

diyemeyiz; çünkü millî edebiyat, iptidâî bir edebiyat değil, asrî yani tekemmül etmiş bir edebiyattır.” (s. 12) Böylece millî edebiyat asrî bir edebiyat anlamına da geliyor. Bununla beraber Köprülü, bu dönem edebiyatının kavmin ruhuna bütün samimiyetiyle makes olduğunu, yabancı tesirlerden uzak bulunduğunu, dil, vezin, esatir, bazı asrî şekiller ile millî edebiyatın unsurlarını ihtiva ettiğini ekler. İslâm ile beraber ortak bir medeniyetin ürünü olarak oluşan edebiyatımızdaki değişmeleri özetleyen Köprülü, Şinasi’den sonra Avrupa medeniyeti dairesine girdiğimizi bu çerçevede batılı teknik ve ilim telâkkisini, birtakım genel usulleri, şekilleri iktibasa çalıştığımızı söyler. Ona göre Tevfik Fikret ve Halit Ziya nesli, batılı şekilleri eskilerden daha büyük bir başarı ile iktibas ettiler ve uygulamak için de bütün kuvvetlerini sarf ettiler. Bununla beraber memlekete hakiki bir ilim telâkkisi giremediği gibi edebiyatta sanatı tasannu sanmak nazariyesinden bir türlü kurtulamadılar. “ ‘İçtimaî muayyeniyet’i ‘fatalizm’ ile karıştırarak bedbinliği, keyf-perestliği, hodbinliği bu zavallı memlekete soktular; ‘ilim’ ile ‘malumat’ı fark edemediler; ‘kelimecilik’, ‘yapma istiarecilik’ gibi klasik edebiyat yadigârlarını bir marifet sanarak kuvvetle devam ettirdiler... Bu edebiyatı ‘millî edebiyat addedilemeyeceğini söylemek bile fazladır, zannındayız. ‘Millî Edebiyat’ şekil itibariyle bugünkü Avrupa edebiyatlarından farksız olmakla beraber esas itibariyle tamamen şahsî ve ibdâî bir edebiyat demektir.” (s.14) Böylece millî edebiyatın çerçevesi belirmiş olur. Ona göre millet, bugünkü manasıyla “asrî bir cemiyet” olmayınca, millî edebiyat vücuda gelmez. Asrî bir toplumun vücuda gelmesi için de diğer medenî milletlerde olduğu gibi dinî, hukukî, ahlâkî, iktisadî, lisanî, bedî müesseseleri bütün özellikleri ile meydana çıkarılarak tanzim ve ıslah edilmelidir. (s. 15) Bir bakıma millet olmaya öncelik verilmektedir. Millet olabilmek için de bütün sosyolojik unsurlar bir bütünlük arz etmelidir. Bu görüşler belki tartışılacak hususlardır. Fakat sosyolojik olarak imparatorluktan millî devlete geçiş sürecinde olan bir toplumun aydınları böyle düşünmektedirler. Nitekim sosyolojik bir alt yapı ile konuşan yazarımız “Bugün içtimaî hayatın her sahasında büyük ve tabiatıyla sarsıntılı inkılâplar geçiriyoruz” (s.15) diyecektir. Belki de problem buradan kaynaklanmaktadır. O dönemdeki

bazı aydınlarımız tarihî sürece dikkat etmeden yeni bir millet yaratma hevesine kapıldılar. Bugünlerde buna “millî inşa” diyorlar. Nitekim Ziya Gökalp’ın iyiden etki halkasına girecek olan Köprülü şöyle devam edecektir: “Dinde, hukukta, ahlâk ve âdâтта, iktisadiyatta eski cansız müesseselerin yavaş yavaş yıkıldığını, devlet teşkilâtında bizi bir kurûn-ı vustâ saltanatına benzeten muzır ananelerin devrildiğini, git gide asrî bir millete benzemek üzere olduğumuzu görüyoruz.” (s. 15)

Köprülü, millî edebiyatın programını da “...ibtida lisanı sadeleştirmek, ecnebi lisanlardan aldığımız kaideleri atmak, Türk zevkine uymayan eski aruz vezninden kurtulmak lâzım geldiğini ilk hamlede anlarız.” şeklinde çizer. Ona göre millî edebiyat, koşma, destan tarzının, gazel ve şarkı vadisinin yeniden canlandırılması demek değildir. Millî edebiyat gelecekte yaratılmalıdır. “Yarınki millî Türk edebiyatı, mevzularını eski il devri esatirinden, ümmet devri hatıralarından, bugünkü millet hayatından alabilir; fakat bütün bunlar kendi ruhundan kopmak, doğrudan doğruya kendi şahsiyetinden çıkmak, yabancı edebiyatlardan tercüme edilmemek şartıyla!” (s. 16) Batı edebiyatı ile mesafemizi daha da belirginleştirir. “...Türk edebiyatı da diğer milletlerin edebiyatı gibi, şeklen onlardan farksız, fakat ruh itibariyle kendi şahsiyetini en yüksek derecede gösterir bir mahiyet almaya mecburdur.” (s.16)

Ruşen Eşref’in yaptığı röportajda Köprülü Millî Edebiyat’ı o güne kadar görülüş veya yaşanmış hareketlerin bir sonucu olarak görür. Meşrutiyet’in ilânında sonra milletin hâkimiyeti anlayışı uygulanınca ister istemez edebiyatın hayat ile bağı kuvvetlendi. Memleketteki diğer unsurlar arasında milliyet cereyanı kuvvetlenince Türklerin idrak etmemeleri beklenemezdi diyen yazarımız, belli ki millî edebiyatı yaşanan felâketlerin sonucu olarak değerlendirir (Ünaydın:2002, s. 153). “Bizim istediğimiz Millî Edebiyat, teknik itibariyle sair Avrupa edebiyatlarından farksız olacak, fakat yine aynı edebiyatlar gibi bariz bir şahsiyete malik olacak. Bir kelime ile hulâsa gerekirse diyebilirim ki bizim yapmak istediğimiz şey, bir romantizm hareketidir.” (s. 155)

Köprülü, Cenap Şahabettin’in Ruşen Eşref’in röportajına verdiği cevapta söylediklerini “Bir İstimzâc Münasebetiyle”

(Köprülü: 1924[1917], 90) başlıklı yazısıyla tenkit eder. Cenab'ın eski edebiyat, Acem edebiyatı, Tevfik Fikret ve Millî Edebiyat konusunda söylediklerine itiraz eder. Bunlardan konumuzla ilgili olması bakımından Millî Edebiyat ile ilgili düşüncelerini değerlendirelim. Cenab'ın Millî Edebiyatta “araya araya bulduğu yegâne kusur, mücerret bir iddiadan ibaret olan ‘lisanın fakirleştirilmesi’”dir. Bilindiği gibi Yeni Lisancılar, dilimizde kullanılan ve pek yaygın olmayan daha doğrusu halka mal olmayan Arapça ve Farsça kelimelerin ve terkiplerin kullanılmamasını savunuyorlardı. “Eğer kamuslarla, ferhenglerden bitmez tükenmez garip kelimeler taşımak lisanımızı zenginleştiriyorsa, biz böyle bir zenginliği istemediğimizi açıkça itiraf edebiliriz.” (s. 89) “Şu beğenmediği “Millî Edebiyat” cereyanı, Cenap Beyin nesri üzerinde bile her gün daha vazıh izler ve tesirler bırakırken, onu hâlâ inkâra çalışmak, garip ve manasız bir inat oluyor. Hem, şimdiye kadar muhtelif vesilelerle tekrar tekrar söyleyip durduk: Millî Edebiyat cereyanı, hayatın bütün sahalarında kendini gösteren derin tahavvüllerle, inkılâplarla müterâfik olarak yürüyor; lisanda, zevkte, hayatta, eski esasların sür’atle yıkılıp değiştiği bu devir, fikir ve tenkit devresidir; asıl sanat devri, bu istihzar mesaisinden sonra, bütün şa’şaasıyla doğacak! Eğer muarızlarımız hayatı durdurmak kabil olduğuna inanıyorlarsa, varsınlar eski zevki, eski sanat telâkkilerini yaşatmak için hâlâ çabalayıp dursunlar.” (s. 90)

Bu konuda son olarak Köprülü'nün Yeni Lisan yazısına karşı yazılarının bir değerlendirmesini yapan Akün'ün düşüncesine yer verelim: “Yeni lisan hareketine karşı İstanbul basınında ilk polemigi başlatan Köprülü, hareketin adındaki garipsenen tarafa dokunup bunun yapma bir dil meydana getirme yolunda bir teşebbüs olduğu zannının uyandırdığına dikkat çekmiş, yazı dilinde geçen Arapça ve Farsça terkipleri tasfiyeye yönelik teklifleri dile müdahale olarak görmüş, estetik yönden bir yaklaşımla konuyu bilhassa nazım sahası planında ele alıp doğuracağı uygunsuzluk ve olumsuzluklar üzerinde durmuş, dilin müdahaleye gelmez bir varlık olduğu gerekçesinden hareketle yeni lisancıların tezini çürütmeye çalışmıştır.” (Akün: 2003: 473)

Mehmet Fuad Köprülü bu dönemin şahsiyetlerinden ikisi hakkında yazı yazmış ve bazı eserleri değerlendirmiştir. Şimdi

bunları ele alalım:

Mehmet Emin Yurdakul

1897’de *Türkçe Şiirler* kitabı ile Türk kültür hayatının gündemine oturan ve şiirleri, kitabı ile ilgili dönemin pek çok önde gelen isminin yazılar yazdığı Mehmet Emin hakkında Köprülü de bir yazı kaleme alır. Bu yazısında o, Mehmet Emin’i şöyle değerlendirir: “Mehmet Emin Bey. ...büyük bir insan, büyük bir şair ve kanaatimce büyük bir millet hâdimi...” (s.7) Ona göre herkesin kullandığı “Türklerin millî şairi” iftihar unvanının “genişlik ve kıymetini” anlatmak gerekir. Ahmet Yesevî, Fuzulî, Nevâî gibi şahsiyetler, belirli bir zamanın ve lehçenin şairleri oldukları hâlde Mehmet Emin Bey, “siyasî hudutların ve lehçe farklarının fevkinde, büyük Türk milletinin şairidir. Onun eserleri pürşiiir Marmara kıyılarından “İdil” boylarına, hudutsuz Sibiryâ bozkırlarına, Moğolistan içerlerine kadar yetmiş milyon Türk tarafından okunuyor, anlaşılıyor ve seviliyor.” Yazarımız bu sosyolojik daha doğrusu edebiyat sosyolojisinin önemli hâdisesinin sebebini araştırır. Bu çerçevede şark medeniyetinin etkisi ile gelişen eski edebiyat anlayışını “garp fikirleri”, “vatan ve insaniyet telâkkileriyle” ünsiyet peyda eden Şinasi ve arkadaşları yıktı. “Fakat eski yanlış telâkkilerin tesiriyle edebiyatımıza milliyet hâlâ giremiyor, şair ve mütefekkirler müşterek, müphem bir vatan telâkkisinden ileri gidemiyorlar” diyen Köprülü, Fikret-Halî Ziya neslinin edebiyatımızın gelişmesine büyük katkıları olmasına rağmen asıl ihtiyaç duyulan millî ruhu veremediklerini ekler. 1897 Tür-Yunan Savaşı damarlarıdaki millî cengâverlik duygularını kaynattığı sırada farklı bir şaire ihtiyaç oldu. İşte bu sırada *Türkçe Şiirler* ortaya çıktı. Anadolu hayatını, kahramanlık duygularını terennüm eden bu eserler, halkın ruhunda yer tuttu. Köprülü, Mehmet Emin’in diğer şairler gibi kendi aşklarını, duygularını değil milletin aşkını, milletin felâketlerini anlattığını “Anadolu”, “Öksüzler”, “Kur’a Neferi”, “Vatan Tehlikede” gibi eserlerinin o dönemin yadigarı olduğunu söyler. Kendisini pek çok kimsenin alkışladığını, karşı çıkanlara ise şairin yeni eserlerle karşılık verdiğini, müsteşriklerin bile dikkatini çektiğini ve eserlerinin Avrupa dillerine çevrildiğini belirtir. Şairimiz, ona göre, halkın elemleriyle müteessir, saadetleriyle mesrurdur.

Balkan Muharebesinden önce memleket sathına yayılan nifak ve ihtiras dalgaları karşısında milletimizi bekleyen felâketleri haykıran da o olmuştur. Rumeli'nin kaybının kalplerde yarattığı bedbinlik bulutlarını dağıtmak için çalışmıştır. “Türk tarihinden, Türk efsanelerinden muvaffakiyetli iktibaslarda bulunan millî şair, şefkat kucağına yalnız Rumeli ve Anadolu’yu değil, ecnebi zincirleri altındaki bütün esir kardeşleri çağırdı ve büyük Türklüğü “Turan”ı terennüm etti ve ediyor.” (s. 10) Böylece Köprülü'nün gözünde Mehmet Emin Türklüğün şairi oluyor. Dönemin şartları içinde bu nitelemeleri abartılı bulmamak gerekir. Ayrıca ifade edelim ki bütün bu nitelemeler edebiyat sosyolojisi bakımından derin bir anlam ifade etmektedir. Millî ıstırapların, millî heyecanın makes bulması göz önünde bulundurulursa Köprülü'ye hak vermek gerekecektir. Yine ona göre Mehmet Emin, saltanat tahtını milletin ruhunda kurmuştur, dolayısıyla “tarihin vahşi kahramanları gibi” yıkmamış, yapmıştır. Bu bakımdan da daha büyük bir kahramandır. “Türkistan’da, Kazan’da, Kırım’da, Kafkas’ta eski millî birliğinden habersiz, millî vicdandan mahrum yaşayan unsurları topladı ve ondan büyük bir Türk milleti, muhteşem bir Turan çıkardı. Mazide olduğu gibi istikbalde de muazzam medeniyetler yaratacak büyük Türk milleti bu millî şairini ebediyete kadar unutmayacaktır.” (Köprülü: 1924[1914])

Köprülü'nün Mehmet Emin ile ilgili aynı yılda çıkan diğer yazısında önce, Türklerin son uyanış yüzyılına yazacak tarihçilerin bu ad üzerinde mutlaka duracaklarını söyler. Bütün Türk düşünür ve şairleri kendi zevklerini tatmin için uğraşırken, terennüm ederlerken Mehmet Emin, yükselmeye muhtaç zavallı Türk milletinin varlığını düşündü ve kanayan yaraları sarmaya çalıştı. Hayatının daha ilk dakikalarından itibaren Anadolu'nun yaşadığı felâketleri dinleye dinleye büyüdüğü için halk kitlesine karşı her zaman derin bir sevgi beslemiştir.

Yaşanan felaketli hâdiseleri, “Türklük mihrabının ışıklarını bir daha sönmek üzere yakınca, Mehmet Emin Beyin Teselya harbinden beri Türk ruhuna hitabından şiirleri bütün Türk gençlerinin sevgilisi oldu.”

Onun feryatları, Türk milletinin en uzak köşelerine kadar ulaşabilmektedir. Bugün o yoldan gidenler olsa bile şeref Mehmet Emin'e aittir.

Köprülü, Mehmet Emin'e yapılan tenkitleri de değerlendirir. Edebiyat dünyasında Mehmet Emin'i zevksizlikle, hissizlikle, şairlik kabiliyetinde yoksunlukla tenkit ettiler. Yazdıklarının bir kısmını halkın anlamadığını dile getirdiler. Bizim bu yaklaşımımıza mukabil İngilizler, Almanlar, Macarlar ve Ruslar şairimize yüksek bir paye vermektedirler. Onunla ilgili olarak yazılan kitaplar, makaleler toplansa muarızlarının hücumuna karşı maddî bir set vücuda getirilebilir. “Türklüğün her gün daha mütezayid bir kuvvetle galebesini fahr ve memnuniyetle gören Mehmet Emin Bey artık uyanan, harekete gelen bu kahramanlar kitlesine hâlâ rehberlik ediyor ve dâire-i ihatası her gün arta arta nihayet bütün Türklüğü kucaklayan şefik ve ümit-bahş nağmeleriyle ölümlere hayat, dirilere necat dağıtıyor.

İstikbalde, Türklük güneşi bütün şaşasıyla doğduğu gün, onu tebcele çıkan ruhanî kafilenin önünde, elinde *Türk Sazı*'yla mutlak bu şair bulunacak.” (Köprülü:1972 [1914])

Köprülü, döneminde yayımlanmış kitaplar hakkında da yazılar yazar. Bu da onun döneminin edebiyatı ile yakın ilgisini göstermesi bakımından önemlidir. Şimdi de bu kitaplar dolayısıyla yazarları, yazıların altındaki kronolojiye göre ele alacağız.

Firâk-ı Irak (Süleyman Nazif)

Mehmet Fuad Köprülü, şairlerin ve yazarların memleketin içinde bulunduğu felâketlere kayıtsız kalmalarını kabul edemez. Onların gaffet uykusundan uyanarak vatanlarının matemine 3-4 damla gözyaşı dökmelerini ister. Bu *Kiralık Konak* romanında Çanakkale Savaşlarına katılan Hakkı Celis'in gelmiş olduğu sanat anlayışıdır³. Bir bakıma Millî Edebiyat'ın sanat anlayışıdır. Köprülü, “kalemlerini şahsî hırslarına bir mecra şekline sokan” bedbahtlara karşı, Süleyman Nazif'i “Her türlü pisliklerle dolu bu çirkin kara sahnede alınının akıyla yükselen, Türk'ün masum ve lekesiz simasını ilâhî bir ışıkla aydınlatarak cihana temiz ve nuranî göstermek isteyen pek mahdut adamlarımızdan biri”, “ateşin, samimi vatanperver” (s. 169) olarak takdim eder. Köprülü, Süleyman Nazif'in Elcezire'nin sıcak, yıldızlı semasıyla ruhen alâkadar olan biri olduğunu söyler. Ayrıca Nazif, “Basra'yı, Bağdat'ı, Musul'u,

³ Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Kâzım Yetiş, *Dönemler, Problemler, Şahsiyetler Aynasında Türk Edebiyatı/1*, Kitapevi Yay., İstanbul 2013, s. 57 vd.

Mardin’i, Dicle ve Fırat kıyılarını pek yakından bilen ve seven” bir sanatkârdır ve eserdeki yazılar onun feryatlarıdır. Kitaptaki manzum ve mensur parçalar harp yıllarında yazılmış, bir kısmı dergilerde yayımlanmıştır. Yazarımız eseri değerlendirirken Nazif’in karşısındaki grubu da ihmal etmez. “Karşı kıyıda fırsat yoksulu kahramanların Türklüğün aleyhindeki millî emeli her vesile ile izhardan çekinmeyen Nazif Bey, onları bir araya toplayıp neşretmekle, teselliye susamış yürekleri sanatın lâhutî menbaından tatmin etmiş oldu.” (s. 170) Burada yaşanan hâdiselerin millî vicdanda açtığı yaraların acılarının bu tür yazılarla azaltıldığı ve en önemlisi bu acıların bütün sıcaklığının gelecek nesillere aktarıldığı anlayışı belki edebiyatın en başta gelen fonksiyonudur. Süleyman Nazif eserini annesine ithaf etmiştir. Bunu iki sayfada ifade etmiştir. Köprülü bunu kıymetli nasirimizin şaheseri olarak kabul eder. Artık bu satırlardaki, kelimelere, terkiplere bakılmaz burada samimi duyguların sığdığı olan ruhun belâgat ve asaleti dikkati çeker.

Köprülü, *Firâk-ı Irak*’taki “Dicle ve Ben”, “Yâr-ı Nâim” şiirlerinde Süleyman Nazif, bize, yabancı bir diyarı değil, Fuzûlî’nin diyarını, Türk tarih ve edebiyatının büyük bir kısmına sahne olan toprakların matemini yaşatmaktadır der. Ahdî’nin tezkiresinde birer birer adlarını yazdığı şairleri yetiştiren, Fuzulî’den sonra bize Ruhî’yi bağışlayan bir şiir ve sanat diyarıdır Bağdat. Bu yazıların dil ve edebiyat bakımından değil, felâkete uğramış bu zavallı millete muhtaç olduğu teselliye vermesi bakımından önemli olduğunu vurgular.

Köprülü, Süleyman Nazif’in *Batarya ile Ateş, Firak-ı Irak* adlı eserlerini vatanperverâne eserlerden kabul eder. Bu eserlerle son haftalarda yazdığı çok yüksek vatanperverlik ruhu ile yazılmış makalelerinden dolayı yazarını en samimi ve en ateşli bir milliyetperver olarak kabul eder. “Varsın sevgili terkiplerini, ahenkli ve tantanalı vezinleri terk etmesin, Türkü vavsız yazsın⁴, aynı yüksek, idealist ruhu taşıdıktan sonra, bu kadarcık farkların ne ehemmiyeti olabilir? (Köprülü: 1924[1919], s. 160-171)

⁴ “Türk” kelimesi, لفرت vavsız ve لفروت vavlî şekilde olmak üzere iki şekilde yazılırdı. Vavsız olunca Arapçaya göre etrak şeklinde de çoğaltılırdı. Anlaşılan Süleyman Nazif vavsız yazıyormuş. (bk. Metin Akar, Veled Çelebi İzbudak, Ankara 1999, Türk Dil Kurumu Yayınları, s 75-76).

Mev'ûd Hüküm- Halide Edip Adıvar

Köprülü'nün, Halide Edip daha doğrusu *Mev'ûd Hüküm* ile ilgili iki yazısı var.⁵ Bunlardan birincisinde eseri basit ama cazip her bakımdan bir aşk ve ihtiras hikâyesi olarak değerlendirir. Bozuk, kırık lisanı, canlı olmayan tasvirleri ve teferruatıyla okuyucuyu yoran bir eserdir. Sara'nın garip fakat mümtaz şahsiyeti okuyucuyu sürüklüyor. Üstelik onun eserlerinde bozuk ve perişan cümleler, hiçbir özelliği olmayan, bazen çok genel ve adi bir dereceye düşen tasvirler bulunmaktadır. O hâlde *Seviye Talip*'i, *Handan*'ı, *Son Eseri*'ni yaşatan sır, yazarın derin ve mümtaz ruhunu bütün samimiyetiyle eserlerine verebilmesidir. Onun eserlerinde hep aynı özellikte merkez şahsiyetler vardır. Onun bütün eserlerinde esas kahraman hiç değişmez. Bu kahramanların, “hudutsuz ruhlarında daima fırtınalar kopan yüksek ve müstesna kadınların ruhî tahlilleri” yapılır. Bu kahramanlar, “aşk ve ihtirasın nihaysiz kudreti karşısında bazen” kırılır “fakat hiçbir zaman” eğilmez. “...bu mağrur, fedakâr, sathî sakin görünse bile derinliği meçhul cereyanlarla karışan muammalı ruhlara, acaba hayatımızda tesadüf etmek imkânı var mı? Ben, en korkunç ve en beşerî ihtiraslara karşı bile yenilmeyen bu kadınlara, ancak Halide Hanımın romanlarında rast geleceğimizi zannediyorum. Bu böyle iken, *Seviye*'i, *Handan*'ı, Sara'yı bize o kadar canlı olarak yaşatan sanat kudretine karşı daha büyük bir hürmet ve meftuniyet beslemeye mecburuz. Hepsini aynı cinsten addedebileceğimiz bu ideal tipleri severek yaratan Halide Hanım, onları bize ruhlarının bütün çıplaklıkları, tezatları, teşevvüşleri, buhranlarıyla gösteriyor.” Bu muhayyel kahramanlar aynı kuvvetle bizde de yaşar. Hayatın haricî levhalarını tasvirde daima kayıtsız ve acemi bulduğumuz Halide Edip işte bu noktada başarılıdır. Köprülü'nün değerlendirmesine göre Halide Edip'in romanlarındaki başlıca eksiklik, kadın kahramanla karşılaştırılan erkek daima sahte, kuvvetsiz hatta bazen gülünç denecek kadar anlamsız olmasıdır. Nitekim Sara hayatta rastlanacak bir tip olmamasına rağmen canlı ve sevimli, buna karşılık Kasım, insanperver ve saf ruhuyla bize sahte, cansız, belki de biraz gülünç görünüyor. Aynı durum

⁵ Bunlardan Birincisi *Mev'ûd Hüküm* Münasebetiyle, İnci, 1 Şubat 1919; ikincisi *Mev'ûd Hüküm*, *Zaman*, 15 Şubat 1919 (*Bugünkü Edebiyat*, İstanbul 1924, s. 157 vd.).

Yeni Turan'da Oğuz için geçerlidir. Yazarın bütün gayretine rağmen bu idealist kahraman yüksek değil birer kukla, sahte ve manasız görünür. Aynı başarısızlık Süruri ve Kâmi gibi ikinci derecedeki kahramanlarda da görülür. Hâlbuki Behire, romanda mevki bakımından Kâmi ile hemen aynıdır ama aynı mevkideki kadınlar daha canlıdır. Sonuçta şöyle söylenebilir. Halide Edip'in yarattığı kadınlar ne kadar canlı, sevimli ve kuvvetli iseler erkekler bilakis o kadar manasız hayata uzak ve hatta gülünçtürler. Köprülü, *Mev'ûd Hüküm*'de İstanbul'un bazı sosyal yaraları üzerinde de durulduğunu, Kasım Şinasi'nin dispanser teşebbüsü, Ayşe Kadın, Mehmet, bedbin ve tecrübeli Muallim Remzi sonra Balkan Harbi, Edirne'nin geri alınışı gecesi yapılan eğlencelerle ilgili bazı tasvirlerin eserin çok tali kalan yönleri olduğunu vurgular. Bunlar bize yeniden gösteriyor ki Halide Edip, genel bir hayat safhasını alıp yaşatacak muhtelif şahsiyetleri nispetleri dairesinde-yani birtakımı diğerlerini büsbütün silip unutturmaksızın-idare edecek, hulasa halk kitlesini bütün tamamıyla gözümüzün önünde canlandırıp yaşatacak bir romancı değildir; *Yeni Turan*'da diğer eserleriyle nispet kabul etmeyecek derecede muvaffakiyetsizliğe uğraması işte bundan dolayı idi. Yazarımıza göre *Mev'ûd Hüküm*'de de, *Seviye Talip*'de, *Handan*'da olduğu gibi, "yüksek, müstesna, ilâhî Sara'nın kudretli şahsiyeti bütün eseri baştan aşağı kaplıyor; bu hâl kariin diğer ikinci derecedeki simaları vuzuhla seçebilmesine, bu esrarlı kadının etrafındaki hayatı görebilmesine mani oluyor. Bu itibarla Halide Hanım'ı, bir romancıdan ziyade, bir şair telâkki etmek şüphesiz daha doğrudur." (Köprülü: 1919) İkinci yazı doğrudan romanın adını taşır. Burada önce, basit olmakla beraber cazip ve oldukça meraklıdır dediği konuyu özetler. Sonra hem vak'a hem de kahramanlar hakkında değerlendirmelerde bulunur. Ona göre, o güne kadar romanlarında "pek müstesna şahsiyetlerin" ruh tahlillerini yapan Halide Edip, bu romanında biraz çevre ve İstanbul'un fakir mahallelerini göstermeye çalışır. Roman kahramanı Dr. Kasım, servetini ve çalışmasını fakir insanlar için kullanmaktadır. Bu milliyetçilik cereyanının "halka doğru gitmek" anlayışının uygulanması gibi görünse de Sara'nın kuvvetli şahsiyeti karşısında sönük kalmış roman yine yazarın diğer romanları gibi yüksek sınıflara ait bir aşk ve ihtiras romanı

hâline gelmiştir. Hâlbuki halk hayatını yaşatabilmek için romanın esasını teşkil eden esas vak'anın kozmopolit bir çevrede değil, halk hayatının içinde geçmesi gerekirdi. Roman kahramanları Sara, Kasım ve Kâmi'nin halkın yaşadığı çevre ile alâkaları o kadar belirsiz ki onların Türk olduklarını gösterir bir özellikleri bile yoktur.

Köprülü'ye göre Sara, hayatta rastlanamayacak bir tip olmasına rağmen canlı, sevimli ve caziptir. Buna karşılık Kasım Şinasi cansız hatta bazı anlarda gülünçtür. Halide Hanım bu geniş ruhlu, insaniyetçi kahramanını hayattan almamış, kendi "keyif ve hevesine" göre ideal bir şekilde yaratmak istemiş ama başarılı olamamıştır. O hissiz, cansız bir kukladır. Kasım'ı böyle ideal, günahsız bir şekilde tasvire kalkışmak onu hiç yaşatamamak demektir. Dolayısıyla kahramanımız insanî olmadığının için gülünçtür. Aslında bu dönem ve önceki romanlarının hemen hepsinde bu durum vardır. Romancılarımızın kahramanları hayattan alınmış değil, yazarın kafasında ve hayattan kopuk bir şekilde şekillenmiştir. Ona göre Halide Edip'in romanlarında esas kadın kahramanların şahsiyetleri ve ruhî hayatları olağanüstü gösterilmiştir. Fakat birinci, hatta ikinci plandaki erkekler son derece sahte ve başarısızdır. Meselâ Kasım Şinasi'den sonra gelen sanatkâr ve hararetli Kâmi, Sara'nın büyüleyici şahsiyeti önünde aşkının bütün maddî unsurlarını yavaş yavaş bırakarak lâhutîleşir. Sahip olabilmek için büyük ihtiras duyduğu kadına karşı Kâmi'nin sûfiyane bir vecde kapılması izah edilemez. Belki bu Sara'nın beşerî ihtirasları lâhutîleştiren gücünde aranabilir. Süruri ile Amca Bey, ruhen hiçbir fevkalâdeliği olmayan ikinci derecedeki şahsiyetler diğerlerinden daha başarılı yaşatılmıştır. Köprülü, romanda Sara'dan sonra en önemli yeri işgal eden kadın kahraman Behire, hayatta her zaman rastlanan simalardan biri olarak canlandırılmıştır, der. Behire, konağının matemî sessizliği içinde Kasım'ı görür görmez onu kendisine bir aşk ve ümit kaynağı telakki eder, ruhunun boşluğunu onunla doldurmak ister. Fakat Kasım'ın eğilmez fazileti karşısında derin bir inkisara uğrar. Üstelik hiç sevmediği hatta nefret ettiği Sara'nın onu elinden nasıl çaldığını görür. Yeni bir ümit olan Kâmi'yi de Sara elinden alınca insanî bir duygu ile ondan intikam almanın yollarını arar. Behire, ruhunun bütün ihtiyaçları ve işkenceleriyle

çok canlı yaşatılmıştır. Görülüyor ki yazarımız vak’ada tabîlik aradığı kahramanların canlandırılmasında da tabîlik noktasından yaklaşır esere.

Köprülü, *Mev’ûd Hüküm*’ü dil ve üslûp bakımından da değerlendirir. Eser umumî hayat sahnelerinin tasvirinde başarılı olamadığı gibi ifadesi de çetrefil ve dolaşıktır. Halide Hanım temiz, pürüzsüz bir Türkçe ile yazmaya hiç önem vermez. Ancak yaşattığı kadınların ruhî tahlillerinde, “manevî simalarını tersimde, harikulâde bir sanat kudretine maliktir.” Okuyucu Sara’nın şahsiyetinin etkisinde o kadar kalır ki vak’anın sonuna kadar gider ve diğer eksikleri görmez. (Köprülü: 1924[1919], 157-168)

Aydemir - Müfide Ferit

Köprülü, bu kitabı, mühim bir edebî hâdise olarak karşılar. Türkiye’de Türklerin millî hakkını bir tez olarak ilk defa Halide Edip milliyetperver bir roman yazarak ortaya koymuştur. Bilindiği gibi bu eser *Yeni Turan*’dır. Yine bir kadın yazarımız Müfide Ferit, Türkiye dışındaki Türklerin de bizim kardeşlerimiz olduğunu gösteren, ruhumuzun şefkat ve faaliyet ufuklarını genişleten ikinci Türkçü romanı, *Aydemir*’i yayımlamıştır. Yazarı bu ilk romanı ile “en sarîh ve kuvvetli bir Türkçü, sarîh bir mefkûreci olarak” görülmektedir. “Yeryüzünün en eski, en şerefli, en âlicenap bir milleti olan Türk kitlesini bugünkü düşkünlükten kurtararak insanîyeti zenginleştirmek isteyen Türk mefkûreciliğindeki ilâhî şiiri, derin ve lâhûtî şefkati, *Aydemir* sayfalarında kolayca hissedebiliriz. Nitekim Müfide Ferit kahramanının ağzından bu ülküyü sade bir şekilde tarif etmiştir: “Sanat ve aşk ile Türklüğü diriltmek!” Aydemir’i bütün olarak bu şekilde değerlendiren yazarımız, birbirlerini seven iki milliyetperverin, ferdî aşklarını mefkûre uğruna feda ettiklerine vurgu yapar. Aydemir, basit bir hayat geçirmeyi tercih etmiş, “geniş ve sağlam malûmat sahibi bir Türkçüdür”. Sarayda önemli bir mevki sahibi olan, mutedil meşrutiyetçi Nedim Paşa’nın kızı Hazin’e bir süre hocalık etmiştir Aydemir. Her iki genç Paris’te buluşurlar, Aydemir oradan Türkistan taraflarına gider, Meşrutiyet’ten sonra İstanbul’a döner. Fakat Hazin, artık Neyyir adlı genç bir zabitle evlidir. Aydemir ve Hazin aralarında aşka dair bir söz geçmemesine rağmen

birbirlerini sevmektedirler. Nedim Paşa'nın Ayastefanos'taki köşkünde bir akşam Aydemir, Hazin'e "...Türklük ve Türkçülük hakkındaki fikirlerinden, tasavvurlarından, Türkistan'a gidip oradaki Türkleri uyandırmak hususundaki yüksek emellerinden" söz eder ve onun da İstanbul'daki millî mesaisine katılmasını sağlamak ister. Hazin artık tahammül edemeyerek "ruhunun bütün ihtiyaçlarını, bütün emellerini itiraf" eder. Aydemir de aynı durumda olduğunu söylemeye mecbur kalır. Fakat ilelebet ayrı durmaları gerekmektedir. Bunun için Aydemir bir mektupla hayatını, milliyetperverliğinin sebeplerini, kendinden niçin uzaklaşmak istediğini bildirir. Aydemir, Hazin'e görünmeden Türkistan'a, "Moskof istibdadı ve Ahund taassubu altında inleyen zavallı kardeşleri(ni) kurtarmaya" gidecektir. Aydemir, Türkistan'a gider. Orada millet sevgisiyle, aşkla çalışır, köyleri dolaşır, herkese iyilik yapar, cahilleri okutur, fakire para, aç a ekmek, kitapsıza kitap bulur. Herkesi sever, kurtuluş gününün yaklaştığını müjdelir. Bir genç mollanın gözünde Aydemir şöyle tasvir edilir: "O, düşmanı bile hasta olsa başı ucunda bekleyip şifa bulduruyormuş, kendini öldürmek isteyene bile evini açıyormuş. Zaten kapısı kilitsiz, ekmeği açık durmuş". Onun etrafında idealist bir genç grup toplanır. Türkistan'da millî mefkûre yavaş yavaş gelişir. İstanbul'dan aldığı bir mektupta Neyyir'in öldüğü yazılıdır. Artık Hazin serbesttir. Fakat o, aşkı için oradaki işini yarım bırakamaz. Kendisine memleketini soran birine "Benim memleketim Türk olan her yer; sevgilim, ailem üzüntüde(ki?) her insan!" (s. 176) cevabını verir. Semerkant'ta Ahund Ömer'in medresesini ıslah eder, ziraat bankası açar, gazete neşreder, Türk amele sendikası kurmaya kalkar. Sonunda Ahund Ömer, onun aleyhinde propagandalar yapar. Aydemir hastalanır, kendisinden ümidini kesince Hazin'e mektup yazıp onu Türkistan'a davet eder, kendisinin başlattığı faaliyetin tamamlanmasını ister. Bu sırada cihan harbi çıkar. Halk isyan etmek için ona danışır. Aydemir onları bu faydasız işe kalkmaktan men eder. Çünkü Çarlık zavallı halkı bu vesile ile ezecektir. Fakat bazı cahil, menfaatperest mollaların teşvikiyle halk isyan eder. Aydemir hasta hasta gelip isyanı bastırır. Ahund Ömer tutuklanır, idam edilecektir. Ahund'un karısı 5 çocuğu ile beraber gelip Aydemir'e yalvarır. Hasta olduğunu ve öleceğini düşünen Aydemir, halkı

kendisinin isyana teşvik ettiğini söyler ve Ahund Ömer’i kurtarır, tabii idam edilir. İdamından sonra Hazin Türkistan’a gelir, Aydemir’in kabrini ziyaret eder. Hazin ona olan aşkını, millî aşkını yaşatacağına yemin eder.

Köprülü’nün esere verdiği önemin sebebini anlatabilmek için yaptığı özeti vermeye çalıştık. “Görülüyor ki Müfide Hanım, hikâyesini başlıca Aydemir’in yüksek ve ilâhî şahsiyeti etrafında vücuda getirmiştir.” diyen edebiyat tarihçimiz, Hazin’in ikinci planda, biraz müphem, biraz gölgede kaldığını ekler. Romandaki İstanbul’un yeni Meşrutiyet hayatına, bu hayatta yetişen çeşitli tiplere ait sayfalar ile Türkistan’a ait tafsilatın pek iyi tasvir edildiği ve yaşatıldığı söylenir, yalnız romanın asıl canlı tarafının merkezî şahsiyet olan Aydemir’in âdeta Mesih’i andırır şahsiyetidir. İşte yazarımız Aydemir’in bu şahsiyetinin mübalağalı olduğunu, ama yazarın bu mübalağaya ideali uğruna mecbur olduğunu şöyle verir:

“Aydemir, maddî ve manevî varlığını mefkûresi içinde eritmiş mistik bir kahraman, daha doğrusu, bir fevkalbeşerdir. İnsanlara karşı beslediği şefkatin derinliğiyle, başkalarına hatta düşmanlarına karşı fedakârlığıyla pek büyük görünen bu sima, şüphesiz, çok mübalâğalı bir tiptir; lâkin, Türk mefkûreciliğini en geniş ve en yüksek bir şekilde yaşatmak isteyen Müfide Hanım, bir kadın, bir Türk kadını şefkatiyle, mefkûrenin ilk beşaretçisini, resülünü bundan başka bir şekilde de tasavvur edemezdi. Türkçülük mefkûresinin ne yüksek ve ne insanî bir mahiyeti olduğunu idrak edemeyenler, bu mefkûrenin kan ve demirle değil aşk ve samimiyetle, yıkarak değil bilakis yaparak inkişaf edeceğini iyice anlamak için, *Aydemir*’i okumalıdır.” Bununla beraber Köprülü, Aydemir’in ruhî istihalelerini, buhranlarını, ne gibi sebeplerle Türkçülüğün resulü olabildiğini gösteren parçaların çok yetersiz veya eksik olduğunu da belirtir.

Lisan itibariyle Köprülü’ye göre Aydemir, temiz, pürüzsüz sayılamaz. Bazen çok güzel ve sevimli tasvirler bulunan eserde, bazı tasvirlerin bir roman için fazla şiir meylî var, adeta mensur şiir. Bazı konuşmalar da sanki müstakil bir makaledir. Vak’a çok basit ve entrikadan mahrum, tertip ve tahkiyede de bazı mühim kusurlar göze çarpıyor. Yalnız bu romanın, romancının ilk romanı olduğunu unutmamak gerekir. Öte yandan Müfide

Ferit, daha bu ilk romanı ile ne kadar büyük ve dikkate şayan bir kabiliyeti olduğunu göstermiştir. Romanın “diğer bir meziyeti de muayyen bir tezi kuvvet ve muvaffakiyetle müdafaa etmesinde, yaşatabilmesindedir.” (Köprülü: 1924 [1919], 172-180)

Fırtına ve Kar-Orhan Seyfi

Orhan Seyfi, son nesil şairleri arasında hece vezniyle yazdığı ince, samimi şiirleriyle tanınmış aşk ve hulya müterennimi bir şairdir. Sadece kendine benzer, modaya iltifat etmez. Aruz ile yazılmış şiirlerden oluşan *Fırtına ve Kar*, biraz iptidaî olmakla beraber şairin hem bugünkü hem de yarınki çizgilerini taşır. Kitaptaki şiirlerin çoğu sıradan eserlerdir. Bu şiirlerde Hamit’in etkisi görülür. Hele “Ah Sen”, “Aşk ve Mabut”, kitabın en kıymetli parçası olan “Fırtına ve Kar”da bu etki daha açık görülür. “Gölge”, “Sadabad”, “Mahalle Evleri” lisan ve sanat anlayışı bakımından daha yeni bir zamana aittirler. Bu noktada kullanılan kelimeleri değerlendiren Köprülü, eser terkipsiz olmakla beraber “pür-ihiras, âsûde, hacle, derîçe, tehi, bî-nihâye, samt u zalâm, muzî, sa’y eder” gibi canlı lisanda bulunmayan kelimelerin kullanılması dolayısıyla şiirleri “gayr-i millî” bulur. Ona göre dil bakımından millî olmamak, cansız Arap ve Acem kelimelerine, Arap ve Acem tecvidine mahkûm kalmakla ortaya çıkar. Orhan Seyfi, Nedîm’e, Yahya Kemal’e yazdığı tahmislerde eski lisana ve eski vezne hâkim olduğunu gösterir. Dolayısıyla bu kusurları yapmayabilirdi. Aruz veznini Türkçeleştirmede en başarılı olan Yahya Kemal’de bile ara sıra yabancı bir tecvidin hâkimiyeti görülür. Onunla hiçbir şekilde karşılaştırılmayan genç takipçileri için bu kusuru zaruri kabul edebiliriz. Aslında yeni neslin en kıymetli gençlerini hece veznine dönmeye mecbur eden bu lisan ihtiyacıdır.

Köprülü’ye göre eserin en güzel ve en orijinal parçası kitaba adını veren uzun manzumedir. Sanatkârâne bir şekilde vücuda getirilmiş şiir tertip ve konu itibariyle yeni ve hemen hemen kusursuzdur. Başlangıçtaki fırtına safhası ne kadar kudret ve muvaffakiyetle tasvir edilmiş, daha sonra kışı, bahara âşık bir ihtiyar derviş şeklinde canlandıran ikinci parça güzel ve canlıdır. “Omuzlarında beyaz uzun saçları, elinde buzdan asası, koltuğunda neyi, meçhul ufuklardan gelen bu yolcu, kutupların

müncemit denizlerini geçerek mütemadiyen baharı aramaktadır”. Şair ona çok kötü bir haber verir: “Sevgilin bu diyardan gideli çok oldu!” Ayrıca neyinden aşkı dinlemek istiyor. Seyfi Bey, kışın ruhlar üzerindeki etkisini samimi ve sanatkârane bir şekilde duyurabilmiştir. Onun eserlerinin bir özelliğidir samimiliktir. Meselâ onun “Mahalle Evleri”, Belçika şehirlerini, Şişli, Moda sokaklarını değil, kimsesiz, bakımsız İstanbul’un uzak, fakir mahallelerini hatırlatıyor. Bu manzume elbette yüksek bir sanat eseri değildir, fakat samimidir. “İlhamlarını daima Ada’dan, Moda’dan daha doğrusu sarı kaplı Frenk kitaplarından alan şairler arasında, mevzularını İstanbul’un mütevazı, gösterişsiz fakat hakikî hayatından alan bu şair ne kadar ayrı bir mevki tutuyor!..” Ona göre Orhan Seyfi, hayatı diğer genç arkadaşlarından daha iyi ve daha açık bir ruhla dinlediği için millî edebiyat ihtiyacını diğerlerinden daha evvel ve daha derin duyuyor.” (Köprülü: 1924 [1919], s. 188-191)

Binnaz- Yusuf Ziya

Öncelikle yeni vezin-hece vezni ile ilk piyes yazma şerefine Yusuf Ziya’da olduğunu söyler Köprülü. Bunu tabî bulur yazarımız. Çünkü genç şairler arasında teknik itibarıyla hece veznini onun kadar ve başarılı kullanan, onun kadar her konuda ve her şekilde yazan kimse yoktur. Üstelik onun kusurları ve meziyetleri bu noktada birleşmektedir. Köprülü değerlendirmelerine şöyle devam eder: Yusuf Ziya için şiir, “ruhun derin ve ilâhî bir ihtiyacı gibi değil, muhayyilenin bir eğlencesi yahut bir teknik mümaresesi”dir. Her türlü konuyu başarılı bir şekilde ele alır. Nazım lisanına kuvvetle hâkimdir. Eskiden beri şiirlerinde derinlikten çok sathî bir güzellik vardır. Temaşa şairi olmak ve manzum piyeslerini halka lezzetle, alâka ile dinletebilmek için öncelikle temiz ve pürüzsüz bir lisan, kuvvetli bir nazım kabiliyeti elde etmek, karanlık ve derin mevzulardan, hatta mısralardan sakınmak icap eder. Temaşa şairleri için iki önemli şart vardır “selaset ve vuzuh”. Diğer kusurlarına rağmen bu meziyeti bütün şiirlerinde gösteren Yusuf Ziya, temaşa edebiyatında başarılı olacağı görülüyor.

Bu değerlendirmelerden sonra *Binnaz*’ın konusunu perde perde anlatır Köprülü. Sonra da değerlendirir. Ona göre

bu manzum piyes aşk ve ihtirasın birkaç şeklini, canlı ve epey başarılı şeklini bize gösterir. Vak'a basittir ve her türlü ikinci derecedeki ayrıntıdan uzaktır. Yusuf Ziya Beyin ilk temaşa eseridir. İlk perde ile ikinci perde birden bire, âdeta damdan düşer gibi biter. Bunun farkına varan şair, kitabının basılmasından sonra ekler yaparak bu kusuru gidermeye çalışır. *Binnaz*'da bundan başka kusurlar da vardır. Meselâ *Binnaz*'ın Efe Ahmet'e karşı olan ilgisinin/bağlılığının sebebi, mahiyeti, kuvveti bir türlü açıkça anlaşılamıyor. Onun Hamza ile münasebetini de pek müphem olarak öğreniyoruz. İlk karşılaşmayı müteakiben kahvede yaralanıncaya kadar ne kadar zaman geçti, ilişkileri ne kadar ilerledi. Bunlar anlaşılamıyor. 3 gün içinde nasıl o kadar samimi ve laubali oldular? Bu da meçhuldür. *Binnaz*, Ahmet'i kurtarmak için kendini Hamza'ya teslim etmiş. O zaman nasıl olur da Faika ile konuşurken, üç gün gibi kısa bir zaman içinde kendisinde Hamza'ya karşı bir şey duyduğunu söyler. Hamza'nın *Binnaz*'a kulaktan âşık olması, karda kışta kalkıp İstanbul'a gelmesi de "musanna" bir şeydir. Kıskanç, âteşin Efe'nin sondaki ulvi feragati de daha ilk perdedeki bedbin sevda telâkkisi de itiraz edilecek noktalardır. Köprülü, bu üç şahsiyet arasında canlandırış olarak en başarısızının Efe Ahmet olduğunu söyler. Hâlbuki bu âşık yeniçeri çok canlı, başarılı bir şekilde yaşatılabilirdi. *Binnaz*, hatta Hamza Bey bütün kusurları ile beraber ondan daha başarılı gösterilebilmiştir. İkinci plândaki Faika, ikinci plânda olmasına rağmen diğer üç simadan daha açık ve daha canlı yaşatılmıştır.

Köprülü, eserin tertip ve bazı teferruatla ilgili tenkitlerde de bulunur. Ona göre Yusuf Ziya, eserin konusunun geçtiği III. Ahmet dönemini bilmemektedir. Eserde o döneme ait özelliklerden hiçbiri yoktur. Piyes ile bir ilgisi olmadığı hâlde kahvedeki yeniçerilerin zamandan şikâyet etmesi, Hamza Bey gibi asil bir gencin yeniçerilerin gittiği kahveye gitmesi, Ahmet'in çok önemsiz bir yaralama hâdisesinden dolayı idama mahkûm edilmesi, Hamza'nın tesadüfen o sırada İstanbul'da bulunan dedesi ile beraber huzura girmesi piyes için birer kusurdur. Sonra şöyle devam eder yazarımız: "O devirde her içtimaî seviyeye göre, ayrı kahveler olduğu gibi, yeniçeri kahvelerinde, bir adam yaralanır yaralanmaz haber vermeden hükûmet memurlarının yetişmesi asla kabil olamazdı; Mahmut Paşa'nın İstanbul'da

bulunması ne kadar manasız ise, torunu ile beraber huzura çıkararak afv fermanı alması da o kadar imkânsızdır. Sonra, yeniçeri kahvesinde Efe Ahmet'in söylediği parça “şarkı” değil “türkü”dür. Buna rağmen eseri başarılı kabul etmek gerekir. Hele temaşa edebiyatımız düşünülürse Yusuf Ziya Beyi başarısından dolayı tebrik etmelidir. Lisan ve nazım itibariyle taktilerini muhaverenin icabına uydurmuş olmaktan başka hiçbir kusuru yoktur. Millî edebiyatın temaşa alanında yeni bir başarısı olarak kabul edebiliriz eseri. Sun’iliği sahnede büsbütün sırttan aruz veznini temaşa hayatından kat’î surette kovmak ancak bu gibi eserlerle mümkün olacaktır. (Köprülü: 1919, s. 181-187)

Yıldızlar ve Gölgele-Şükûfe Nihal

Şükûfe Nihal’in ilk eseri, yavaş yavaş ortadan silinmeye mahkûm olan aruz ile ve şu son 4-5 seneden beri lisan meydana gelen değişikliklere kayıtsız kalınarak yazılmıştır. Bu bakımdan aynı imzanın son zamanlarda hece vezni ve sade lisanla yazılmış bazı kıymetli parçalarının yanında çok eski ve iptidaî kalır. Sanat hayatında ve sanatkârda her zaman değişmeler olur. Bunun için bu eser, şairin bugünkü değil dünkü eseridir. Şiirlerin altında tarihler de bulunmaktadır. Şükûfe Nihal’in son manzumeleri onun zamanın değişmesine ayak uydurabildiğini gösterir. *Yıldızlar ve Gölgele*’in birbirinden pek az fasılalarla yazılmış gibi görünen parçalarda Tevfik Fikret’in hatta *Rübâb-ı Şikeste*’den çok *Halûk’un Defteri*’nin etkisi göze çarpıyor. Yalnız dili ondan daha eski ve ona nispetle daha pürüzlüdür. Aruzun en basit kalıpları olmasına rağmen ahenk ve selasetten mahrum görünüyor. Bu acemilik kafiyelerde de vardır. “şimdi-şemsi, hürmetle-gecede, olmaz-bulmaz, fakat-hissiyat, geçermi-teselli, mütehassir-mütehayyir, esatîrî-gibi, seni-ümmî, sabahıydı-indirdi” tarzında Servet-i Fünun ve Fecr-i Âti’nin bazı acemi şairlerinde sık sık tesadüf edilen kafiyesizlikler bu eserde de epey vardır.

Bu eksikliklerin yanında zihafı, imalelerle malul olan bu manzumelerde, Şükûfe Nihal Hanımın şahsiyetini birçok ecnebi tesirler altında seçip anlayabilmek çok güç oluyor. Şair, Fikret’i taklit etmeyerek biraz kendi ruhunu dinlemek, kendi duygularını terennüm etmek istediği zaman, eski lisan ve veznin

ona şiddetle tahakküm ettiği bu baskı altında sanatkârın vezin ve kafiye endişesiyle kıvranıp ruhunu dinleyemediği, tasannudan kurtulamadığı görülüyor. Köprülü, şairin, millî vezin ve sade lisanla yazacağı eserlere ruhundan daha fazla şeyler koyabileceği kanaatinde olduğunu ekler. (Köprülü: 1924[1919], s. 192-194)

Siham-ı İlham-Halil Nihat

Hiciv ve hezlin Meşrutiyet'ten beri arttığına dikkati çeken Köprülü, bu türle ilgili olarak Klâsik edebiyatı değerlendirir. Ona göre Halil Nihat, Meşrutiyet'ten sonra matbuat hayatında görülen gençlerin en mümtazlarından. Batı edebiyatının birçok ürünlerini temiz ve selis bir üslûpla Türkçeye kazandırmış, edebiyatımızın eski ve yeni bütün safhalarındaki ürünlerine vâkıftır. *Siham-ı İlham*, edebiyatımızın çeşitli devirlerden şahsiyetlerinin eserlerinin pastışı olabilecek parçalardan oluşmuştur. Kendine ait örnekler pek azdır. Fuzûlî, Bâkî, Nedim, Nef'î, Nâilî gibi eski şairlerimizden, Hamit, Recâizâde, Fikret gibi son dönem şahsiyetlerine kadar pek çok şairimizin eserleri Halil Nihat'a tehzil örneği olmuştur. Bu konuda emsalsiz bir başarı göstermiştir. Bu konuda Fikret'in "Toprak" manzumesini tehzilen yazılan "Vesika Ekmeğini" kaydeden Köprülü, tehzilin zekâ işi olduğunu belirtir ve Halil Nihat'ın ince ve kuvvetli bir zekâsının olduğunu ekler. Halil Nihat'ın tehzilleri insanı kızdıracak, sinirlendirecek zehirli ürünler değildir. Bu şiirler gerçeği acı ve açık bir şekilde gösterir, fena tabiat ve ihtirasları kudretle yaşatır. Zehirli bir hiciv edası bulunmaz. Halil Nihat'ın tehzilleri siyasî bir mahiyettedir. Halil Nihat, bütün siyasî cereyanların gülünç taraflarını görür ve nefret etmeden veya ettirmeden gösterir. (Köprülü, 1924[1921]: 195-200)

Piyale- Ahmet Haşim

Ahmet Haşim, Meşrutiyet'in ilk senelerinde silsile hâlinde yayımladığı "Şi'r-i Kamer" ile birkaç yıl önce *Yeni Mecmua*'da yayımladığı son şiirlerini *Piyale* adı altında "Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar" ile beraber yayımladı. Haşim 18 senedir sanat hayatında yer almaktadır. Bu zaman zarfında nazım ve nesir lisanında değişiklikler oldu. Aruz Türkçeleşmeye çalıştı, mevkiini hece veznine bırakmaya mecbur oldu. Hayatın büyük

inkılâplarının sonucu düşünce ve duygularda derin sarsıntılar meydana geldi. Tevfik Fikret'in bıraktığı şiir, Mehmet Âkif'te, Yahya Kemal'de, Ahmet Haşim'de ve nihayet genç şairlerde birbirinden farklı tecelliler gösterdi. Bu derin, baş döndürücü değişiklikler arasında, hayatın cereyanlarına âdetâ bîgâne kalan en inatçı sanatkâr *Piyale* şairidir. Son şiir anlayışlarını ilk ve son şiirlerine de uygulayan bir sanatkârdı. Prensiplerine bu ısrarlı bağlılık onun gerçek ve samimi bir sanatkâr olduğunu gösterir. Köprülü, Haşim'in düşüncelerini nakleder ve sonra değerlendirir. "*Piyale* şairi hayata, bütün hakiki sanatkârlar gibi, yalnız kendi zaviye-i rüyetinde bakıyor; yalnız şiiri, kendi anladığı şekilde "halis şiir"i kabul ederek sair edebiyat nevilerini alelâde boş sözden ibaret telâkki ediyor". Hayatın tek cephesini değil bütününü dikkate almaya mecbur olan sanat ve edebiyat tarihi için bakış zaviyesini bu kadar daraltmak imkânsızdır. Sadece edebiyat tarihçisi değil münekkit de çeşitli sanat nazariyelerini ve onların doğurduğu her çeşit sanat eserinin güzelliğini anlamaya ve anlatmaya mecburdur. Gelişmiş toplumlarda sosyal cereyanlar gibi sanat cereyanları da birbirinden çok farklı yollarda yürür. Nitekim Ahmet Haşim'in takip ettiği şiir tarzı ile Yahya Kemal'in anladığı "ideal mısra" birbirinden ne kadar farklıdır. Bu birini diğerine tercih etmemizi gerektirmez. Ahmet Haşim şiirde anlamdan çok kelimenin cümledeki telâffuz kıymetine önem veriyor. Şiiri sözden çok musikiye yakın buluyor. Yalnız onun anladığı "musiki-i elfâz" ile Yahya Kemal ve takipçilerinin tunç kafiyeli tannan mısralardan bekledikleri musiki birbirinden tamamen farklıdır. Kelimelerin seyyal, müphem, zararlı dalgalanmalarından doğan tamamıyla sübjektif musiki, başkalarına göre belki de manasız ve ahenksiz sayılamaz mı? Bunun gibi mukayyet kafiyelerin ve parlak, gürültülü kelimelerin gürleyen musikisi, *Piyale* şairi nazarında şiirin deruni ahengini baltalayan tahriş edici bir şamatadan başka bir şey midir?

Büyük şairleri ancak sınırlı sayıda kimseler anlar. Haşim bunu daha da sınırlandırıyor. Fikrini desteklemek için Nedim'i gösterir ki bu isabetli bir örnek değildir. İddia edilen aksine, Nedim'i saklayan kalenin kapılarını bir tarihçimiz açmadı. Lâle Devri'nin yüzlerce müterennimi arasında halkın "zevk-i selim"i sür'atle Nedim'i seçti ve eserleri 200

senedir fasılasız okundu. Aynı şeyi Fuzûlî, Bâkî, Nef'î için de söyleyebiliriz. Zaman millî dehayı temsil eden sanatkârı seçmede hiç yanılmaz.

Köprülü'ye göre *Piyale* 'deki son şiirlerle ilk şiirlerdeki dilde görünür gelişme vardır. Ama bu gelişme kafiyeler ve nazım tekniği için söylenemez. Bu konuda şairin kayıtsızlığı devam ediyor. Görülüyor ki şair “haricî ahenkten” çok “derunî ahenge” önem veriyor. Haşim konuları, şiir telâkkisi itibariyle hayata, hayattaki değişmelere kayıtsız kalmış “yalnız kendi ruhunun ufuklarında batan güneşleri, inleyen kamışları, kızıl havalarda uçan bülbülleri yanan suları terennümle meşgul”. Hâlbuki bazı yeni sanat anlayışlarına göre, bu kadar ferdî kalan bir sanat, ne kadar yüksek olursa olsun bir milletin asırlar arasında haykıran ve nesilden nesile geçen ilahîsi olamaz. Ne olursa olsun, sanatın her türlü tecellilerinden hisse kapılır, zevk konularında inhisarcı olmamalıyız. Dolayısıyla Haşim'in yeni renkler ve yeni nispetlerle yarattığı *Piyale*'den bir “dakika-i mestî” kazanmak fırsatını kaybedemeyiz. (Köprülü:1926, nr. 2, s. 19-20)

Fani Teselliler-Faik Ali

Yazar, *Fani Teselliler*'in edebiyat tarihimizde iftihar sahifesi işgal edeceği görüşündedir. Üstelik edebiyatımız üzerinde etkili olduğunu düşünmektedir. Ebedî bir eser olacaktır. Kitabının dışındaki daha sonraki eserleri de bunu göstermektedir. İlk eser olması dolayısıyla bazı kusurları da vardır. Faik Ali'nin eserlerinde Hamit'in etkisi hissedilir. Şiirlerinde görülen meraretler bile ulvî ve semavîdir. Şairin elemleri, terennüm ettiği derin melâlleri kendisi için değil genellikle sıkıntı içindeki insanlar, gelecek nesiller içindir. Bir hastanın şiirlerine benzeyen şiirlerinin hepsinde karanlık “bir telâtum-ı elhan” vardır. Onun şiirlerinin tefekkür neticesi olduğu söylenebilir. Hamit gibi o da yıldızların kucağından ümidin terennüm edildiği yere düştüğüne hep teessüf eder. Bazen de Hamit'in semalar kadar ulvî, fırtınalar, dalgalar kadar yıldırımlar saçan feryatlarına benzeyen infiallerini gizleyemez. Köprülü, şaire, *Fani Teselliler* gibi bir eseri edebiyatımıza kazandırdığı için teşekkür eder. (Köprülü,

1324(=1908): 154-146)

Bursalı Tahir Bey

Bursalı Mehmet Tahir'in hayatı hakkında bilgi veren Köprülü, "Bundan yirmi, yirmi beş sene evvel Türk milliyetperverliği fikri henüz bir resim halinde bile değilken Tahir Bey-Veled Efendi, Necip Asım Bey gibi- pek mahdut birkaç refiki ile beraber Türklük fikrini neşre çalışıyordu." der. İkdam yayınları arasında çıkan *Türklerin Ulûm ve Fünuna Hizmetleri* adlı kitabı değerlendirir. Bu kitap sayesinde Türk milletinin ilim ve fen alanındaki hizmetleri ortaya konmuş, birtakım garazkârların milletimiz hakkındaki isnatları cerh edilmiştir. Arapça veya Acemce yazdıkları için Arap veya Acem sanılan Farabî, İbn-i Sina, Şevket-i Buharî, Cevherî gibi İslam büyüklerinin Türk olduğunu Bursalı Tahir bu kitabında göstermiştir. Ayrıca uzun zamandır çalışarak "Osmanlı Devleti zamanında yetişen meşayih, üdeba, müverrihin, edibba, riyaziyyûn ve coğrafiyyunun" hayat hikâyelerini toplamıştır. Bilindiği gibi *Osmanlı Müellifleri* böyle oluşmuştur. Bu davranışın örnek olduğunu belirtir. Bu yolda çalışanların azlığından da yakındır. Bu sıralarda iki arkadaşı ile beraber Vakıf kütüphanelerini incelediği de söylenir. Türk Derneği, Tarih Encümeni azası olan Tahir'in eserlerini sıralar. Aynı zamanda Türk Derneği Mecmuası ve Türk Yurdu'nun yazar kadrosu içindedir. (Köprülü 1913: 768-770)

Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye-Faik Reşat

Geleceğin büyük edebiyat tarihçisinin, hatta Türkiye'de bu ilmin kurucusunun bu konudaki bir kitap için yazdıkları önemlidir. Köprülü, kitabın üç cilt olarak düşünülen tamamı elde olmadığı için eserin tamamı hakkında tam bir görüş bildiremeyeceğini söyler. Fakat bu ilk ciltten edebî incelemede uyduğu usul, edebiyatımız hakkında dikkat ettiği noktalar, edebî gelişmemizin genel ve ortak hatları konusundaki görüşleri, yazış tarzı, edebî devirlerin taksimi konusundaki düşünceleri bu ilk ciltte anlaşılmaktadır. Yazarımız bütün bu konuları tahlil etmesinin yazısının sınırlarını aşacağını söyler.

Köprülü, Faik Reşat'ın Methal'de nasıl bir esasa uyduğunu anlayamadığı ilim ve fen tariflerini yaptığını, edebiyat tarihini bir fen olarak kabul ettiğini, bunun tarifini, mevzuunu, gayesini

Ali Ekrem'in içtihatlarına dayanarak anlattığını, edebiyatın ne olduğunu anlatmak maksadıyla Naci'nin "Nazım ve Nesir" makalesini naklettiğini söyler. Köprülü, burada öncelikle ilm-i bedayiin bu kadar geliştiği bir zamanda edebiyatın *Demdeme* müellifinin indî görüşleriyle izah edilmesine itiraz eder. Fakat itirazının sebebi olan Naci'nin söz konusu makalesindeki görüşünün eksikliğini göstermez. Öte yandan Osmanlı dönemi Türk edebiyatını başlangıcı konusunda Ali Ekrem'e dayanmasını da basit ve hatalı bulur. Faik Reşat'ın eski nazım şekilleri ve millî vezin ve nesir eserler hakkındaki bilgilerini de çok muhtasar ve eksik bulur. Köprülü, Faik Reşat'ın parmak hesabıyla yazılmış eserleri yave addetmesini, yazılı olmayan sözlü edebiyatı dolayısıyla halk edebiyatını hiç dikkate almamasını doğru bulmaz.

Gönül kerestesiyle bir iki şehir ve pazar yap

Zulm eyleme mücrimlere her ne istersen var yap

matlı manzumeyi Faik Reşat'ın Osman Gazi'ye atfetmesini doğru bulmaz Köprülü, şiirimizin ilk gelişme safhaları hakkında hiç bilgi verilmemesini tenkit eder. Faik Reşat, "tezkire-i şuara" usulüne uyararak her şahsın hayat ve eserleri hakkında birbiriyle alâka ve irtibatı olmayan birtakım bilgiler vereceğine, edebî nevilerin doğuşu ve gelişmesi, Türk dili ve edebiyatının menşei ve mahiyeti, edebî devirlerin sınırları ve genel nitelikleri yazılıysa okuyucularda daha açık ve kesin bilgiler oluşurdu görüşündedir yazarımız. Köprülü'ye göre kitaptaki en tartışmalı konu edebiyatımızın şiir kısmının 12 devreye ayrılmasıdır. Âşık Paşa, Şeyhî, Ahmet Paşa, Necatî, Zatî, Bâkî, Nef'î, Nâbî, Nedim, Ragıp Paşa, Şeyh Galip, Şinasi dönemleri neye göre ayrılmıştır? Nitekim *Tarih-i Osmanî* müellifi Şakir Paşa da bu taksimi uygun bulmuyor. Biz de uygun bulmuyoruz diyen Köprülü, *Servet-i Fünun*'da yayımladığı Şeyh Galip hakkındaki yazısında da ayrıntılı bir şekilde anlattığı gibi edebî devirlerin taksiminde indî mülahazalara değil, ilmî muhakemelere uyulması gerektiği görüşündedir. Yazar, bu taksimatının sebebinin açıklamadığı sürece biz bunu öğretimi kolaylaştırmak için yapılmış indî bir taksim olarak kabul etmekte mazuruz, açıklamasını yapar. Ona göre Kadı Burhanettin, Sinan Paşa ve Yunus Emre gibi çok dikkate değer şahsiyetlerin ihmal edilmiş olması kitabın bir eksikliğidir.

Bunların dışında Faik Reşat, her sanatkâr hakkında bilinen ve mevcut bilgileri güzel bir şekilde toplamış ve özetlemiştir. Ama edebiyat tarihinin ilmî usullerine hiç önem verilmemiş, bu bakımdan da eser, hal tercümesi kitabı olmaktan kurtulamamıştır. Bununla beraber bu konuda çalışacaklara kaynaklık edecektir (Köprülü:1913).

Ziya Gökalp

Fuad Köprülü'nün Gökalp ile 1912-1924 arasında var olan bir dostlukları vardır. Kendi ifadesine göre *Türk Yurdu*'nun Cağaloğlu'ndaki idarehanesinden başlayarak, Türk Ocağı'nda, *Yeni Mecmua*'nın İttihat ve Terakki Genel Merkezindeki odasında ve tabii çeşitli mihraklarda devam eden bir münasebet. Köprülü, Gökalp'ın 25. ölüm yıldönümü dolayısıyla *Vatan* gazetesi kendisinden bir yazı istediği zaman bunları hatırlar. Adları anılan yerlerde yapılan toplantılara katılanlar arasında Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali, Hamdullah Suphi, Celal Sahir, Şerafettin Yalçınkaya, Yusuf Akçora, Ömer Seyfettin, Halim Sabit, Kâzım Nami, Ali Canip vb. de vardır. Gökalp, bu toplantılarda mihraktır.

Gökalp'ın şark ve garp arasındaki durumunu o dönemin anlayışına göre şöyle belirler Köprülü. “Eski şark kültürüne, medrese ananelerine körü körüne bağlı kalanlar, Ziya Gökalp'ın yeni fikirlerini ve memleket görüşlerini anlamaktan ne kadar uzak kaldırlarsa, mana ve mahiyetini bilmedikleri garp medeniyetine aynı taassupla ve aynı dar zihniyetle hayran olanlar da, Ziya'nın yeni telâkkilerini anlamaktan o kadar uzaktırlar.” Bu tespit son derece yerindedir. Zira Türkiye'nin bir iki asırdır bütün sıkıntıları buradan kaynaklanmaktadır. Köprülü, Gökalp'ın memleket ile ilgili bütün ideolojik meselelere, ilim ve sanat davalarına, sosyal hayatta yapılması zarurî olan her türlü inkılâba şiddetle ilgi duyduğunu vurgular. “A. Fouillet'nin kuvvet-fikir nazariyesine şiddetle bağlı olduğu için, memlekette her şeyden evvel bir fikir ve zihniyet inkılâbının gerçekleşmesi ve bu olmadıkça hiçbir müspet netice elde edilemeyeceği kanaatinde idi.” Köprülü burada yakinen tanıdığı bir şahsiyetin düşünce ve aktivite dünyasını okuyucularına tanıtır. Gökalp, Durkheim'in sosyolojik görüşlerini benimsediğinden, içtimâî determinizme bağlı idi. Bunun için de toplumun ve yaşadıklarında sosyal şartların

etkisini kabul ediyordu. Bununla beraber zaman zaman büyük şahsiyetlerin tarihin seyri üzerinde çok etkili olduklarını da kabul ediyordu. Talat Paşa, Enver Paşa ve Gazi için yazdığı şiirlerle hulûskârlık olsun diye değil, coşkun ve mistik ruhuna samimiyetle tercüman olmak istemiştir. Köprülü, Gökalp'ın kuvvetli bir hafızaya, şark ve garp ile ilgili geniş ve sağlam bilgilere, çok etraflı sosyolojik malûmata sahip olduğunu, büyük bir sistem kabiliyeti bulunduğunu söyler. Gökalp'ın Durkheim sosyolojisi ile ilişkisini de şöyle belirler: “Durkheim sosyolojisine bağlılık iddiasında bulunmakla beraber, hiçbir zaman bu mektebin objektif usullerine riayet etmemiştir. Çünkü her şeyden evvel, memleketin büyük ve hayatî meselelerine sür'atli bir hâl çaresi bulmak istiyor, sosyolojiyi bu hususta bir rehber bir vasıta olarak kullanmak gayesini takip ediyordu.” (Köprülü, 1972[1949]: 145-149)

Böylece 3 sayıdır devam eden Köprülü'nün Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatı ile ilgili yazılarını değerlendirdik. Görüldü ki Köprülü, döneminin edebiyatına kayıtsız değildir. Aslında o, bir taraftan bu yazıları yazarken öbür taraftan Türk edebiyatı tarihinin çeşitli dönem, kişi ve meselelerine açılıyordu. Belki dil, edebiyat ve kültür meselelerini derinlemesine kurcalayarak farkında olmadan sonradan bütün gücüyle beliren şahsiyetini oluşturuyordu. Unutmayalım ki onun bu alanda Türkiye'de ne bir hocası vardı, ne de bir geleneğe yaslanıyordu. Hatta metodunu da kendisi kuruyordu. Bu konuda batılı kaynaklardan ve kişilerden elbette faydalanıyordu. Ama batılı örneklerini Türk edebiyatına uygulamak hatta onların Türk edebiyatına uymayan taraflarını tespit etmek, tenkit etmek de ona kalıyordu. Üzerinde durduğumuz bu yazıların, bir bakıma Türk ilim hayatında Köprülü vakiasının oluşmasına katkı sağladığını düşünmek hiç de yanlış olmaz. Burada onun bu yazılarının edebiyat tarihi için önemine kısaca dikkati çekmek istiyoruz.

Mehmet Fuad Köprülü'nün bu dönem ile ilgili yazıları özellikle Şinasi, Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Recâizâde Mahmut Ekrem, Servet-i Fünun, Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin hakkındaki yazıları edebiyat tarihçisinin veya bu konuda monografi yazacakların vazgeçemeyeceği kaynaklardır. Millî Edebiyat dönemi ve bu dönemdeki eserler dolayısıyla kişiler

hakkındaki yazılarına yine araştırmacılar başvurmak zorundadırlar. Öte yandan bu tür yazılarında Köprülü, edebiyat tarihinin bir vakıası olan, bir eser veya kişi hakkında dönemin tavrını, yaklaşımını göstermesi bakımından da ayrıca önemlidir.

Kaynaklar

- Akün, Ö.F. (2003). “Mehmet Fuad Köprülü” Mad., Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 28, s. 671-686, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ercilasun, B. (1995, 2013). İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit, Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yay., İstanbul: Dergâh Yayınları. Biz çalışmamızda son baskıyı kullandık.
- Gülşen, H. (2005), *Millî Mücadele Dönemi Edebiyatında Edebi Tenkit*, İstanbul: Azim Yayıncılık.
- Karaburgu, Oğuzhan(2011), “M. Fuad Köprülü’nün Gözü ile Millî Edebiyat”, *100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştayı Bildirileri*, Yay. Haz. Hülya Argunşah-Oğuzhan Karaburgu, s. 142-149, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kolcu, H. (1993). *Türk Edebiyatında Hece Aruz Tartışmaları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Köprülüzade Mehmet Fuad (1324(=1908), “Fani Teselliler”, *Servet-i Fünun*, C. 36, s. 154-156; Aynur İzler, Fuad Köprülü’nün İlk Makaleleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi, 1966, s. 1-5.
- Köprülüzade Mehmet Fuad (1911), “Edebiyat-ı Milliye”, *Servet-i Fünun*, C. 41, nr 1041, s. 3-7, 5 Mayıs 1327/1911.
- Köprülüzade Mehmet Fuad (1911), “Yeni Lisan”, *Servet-i Fünun*, C. 42, nr. 1082, s. 365-370, 29 Şubat 1327/1912.
- Köprülüzade Mehmet Fuad (1912), “Türklük ve Yeni Lisan”, *Servet-i Fünun*, c. 42, nr. 1091, s. 579-582, 19 Nisan 1328/1912.
- Köprülüzade Mehmet Fuad (1913), “*Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye*”, *Tasvîr-i Efkâr*, 9 Kanunievvel 1913; Zühal Yediyıldız, Fuad Köprülü’nün (1913-1916) İkdâm, Tanin, Tasvir-i Efkâr Gazetelerindeki Makaleleri, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi,

İstanbul, 1980, s. 165-167.

Köprülüzade Mehmet Fuad (1913), “Bursalı Tahir Bey”, *Türk Yurdu*, Yıl:2, nr. 22, 8 Ağustos 1329, s. 748-749.

Köprülüzade Mehmet Fuad(1914), “Mehmet Emin Bey”, *Turan*, 18 Kânunievvel; Orhan F. Körülü, *Köprülü'nün Edebî ve Fikrî Makalelerinden Seçmeler*, İstanbul 1972, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 7-11.

Köprülüzade Mehmet Fuad(1914), “Mehmet Emin Bey”, *Nevsal-ı Millî*, c. 1, 1914; Yaşar Mataracı, M. Fuad Köprülü'nün Makaleleri(1914), İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi, İstanbul, 1977, s. 196-198.

Köprülüzade Mehmet Fuad(1919), *Mev'ûd Hüküm Münasebetiyle*, İnci, 1 Şubat 1919.

Köprülüzade Mehmet Fuad(1919), *Mev'ûd Hüküm*, *Zaman*, nr. 304, 7 Şubat 1335/1919; *Bugünkü Edebiyat*, İstanbul 1924, s. 157-168, (Yazının altında 15 Şubat 1919 tarihi vardır).

Köprülüzade Mehmet Fuad(1919), “Aydemir”, *Bugünkü Edebiyat*, İstanbul, 1924, s. 172-180.

Köprülüzade Mehmet Fuad(1919), “Fırtına ve Kar”, *Bugünkü Edebiyat*, İstanbul, 1924, s. 188-191.

Köprülüzade Mehmet Fuad(1919), “Binnaz”, *Bugünkü Edebiyat*, İstanbul, 1924, s. 181-187.

Köprülüzade Mehmet Fuad (1917) “Millî Edebiyat”, *Yeni Mecmua*, C. 1, nr. 1., 12 Temmuz 1917, s. 4-7; *Bugünkü Edebiyat*, İstanbul, 1924, s. 7-16 (Yazının altında da aynı tarih vardır).

Köprülüzade Mehmet Fuad (1917), “Bir İstimzac Münasebetiyle”, (27 K.evvel 1917), *Bugünkü Edebiyat*, İstanbul, 1924, s. 89-90.

Köprülüzade Mehmet Fuad (1926), “Piyale”, *Hayat*, 9 Kanunievvel, C.I, nr 2; Halil Açıkgöz, Fuad Köprülü'nün *Hayat* ve Ülkü mecmualarındaki Fikî-İçtimî Yazıları, İ. Ü., Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mezuniyet Tezi, İstanbul, 1977, s. 1-5.

Köprülü, Orhan F.(1972), Köprülü'den Seçmeler[“Ölümünün 25. Yıldönümünde Ziya Gökalp'a Ait Bazı Hatıralar, *Vatan*, 25 Ekim 1949], s. 145-149. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları.

- Levend, A. S.(1972), *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. Baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları
- [Ömer Seyfettin] (1327), “Yeni Lisan”, *Genç Kalemler*, C. 2, nr. 1, 29 Mart 1327(=11 Nisan 1911).
- Ünaydın R. E. (2002), *Diyorlar ki* (Yay. Haz. Necat Birinci-Nuri Sağlam), Ankara 2002, Türk Dil Kurumu Yay.
- Yetiş, Kâzım. (1987). Türkçenin Aktüel Meseleleri Karşısında M. Fuad Köprülü, *Türk Dili*, nr. 422, Şubat, s. 98-109.
- Yılmaz, Kadriye. (2008). “Mehmed Fuad Köprülü’nün *Bugünkü Edebiyat* Adlı Eserinden Hareketle Edebiyata Dair Görüşleri”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İzmir, S. 14, s. 171-192.